

W: Kudláč A. K. K., J. Studený (red.) 2014. *Pop & brak. Populární literatura v kontextu proměn literární kultury*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

ISBN: 978-80-7395-725-4

Dětství v komunistickém Polsku. Marzena Sowa a její komiks *Marzi*

Marta Cobel-Tokarska

Předmětem této kapitoly je autobiografická analýza komiksů Marzeny Sowy s kresbami Sylvaina Savoia, které popisují dobrodružství malého děvčete jménem Marzi, vyrůstajícího v Polsku osmdesátých let 20. století.

První vydání této komiksové série se objevilo ve francouzštině, postupně vyšlo 6 dílů publikovaných vydavatelskou společností Dupuis: *Petite Carpe* (2005); *Sur la terre comme au ciel* (2006); *Rezystor* (2007); *Le Bruit des villes* (2008); *Pas de liberté sans solidarité* (2009) a nakonec *Tout va mieux...* (2011). Potom se už velice rychle našel polský vydavatel, konkrétně nakladatelství Egmont, jež představilo komiks ve třech souhrnných svazcích a v překladu autorky: *Dzieci i ryby głosu nie mają [Děti a ryby není nutné slyšet]* (2007), *Hałasy dużych miast [Hluky veskoměst]* (2008), *Nie ma wolności bez Solidarności [Není svobody bez Solidarity]* (2011). V roce 2012 vyšlo také české vydání, a to pod záštitou vydavatelství Albatros: *Marzi 1984-87*, s podtitulem *Polsko mezi Jaruzelským a Walesou očima malé holky*. V následujících řádcích bych chtěla ukázat, jakým způsobem populární forma umělecké výpovědi, jakou je komiks, může nést složitý a závažný obsah. Zajímají mě ovšem také způsoby interpretace komiksu o Marzi – například jeho místo v problémovém okruhu současné reflexe historické paměti, zejména pokud jde o význam Polské lidové republiky (zkráceně PLR).

Nejdřív krátce představím autorku a její rodné město, načrtnu historické pozadí a stručně prezentuji nejdůležitější body dějin Polska, kolem nichž se odvíjí děj díla. Vzhledem k tomu, že se jedná o silně autobiografický text, vztah se skutečností je v takovém případě rovněž velice důležitý.

Marzena Sowa se narodila v roce 1979 ve Stalové Woli, její dětství tedy spadá do období existence PLR, v roce 1989 jí bylo pouhých 10 let. Po ukončení střední školy Sowa studovala francouzskou filologii na Jagellonské univerzitě a v Bordeaux. Kresby k autobiografickým příběhům Marzeny Sowy vytvořil její životní partner Sylvain Savoia, společně s nímž se ve svém nynějším životě autorka střídavě pohybuje mezi Francií a Bruselům.

Stalowa Wola je to středně velké město v jižním Polsku a v současnosti v něm žije asi 65 tisíc obyvatel. Hlavním průmyslovým střediskem celé oblasti je Hut' Stalowa Wola a Elektrárna Stalowa Wola, kde v období PLR našla práci většina místních obyvatel. Samotné město patří mezi nejmladší v Polsku, začalo se totiž stavět až v roce 1937 v rámci vládní investice do Centrálního průmyslového okruhu. Pro tento projekty byly vybrány oblasti patřící do vesnice Pławo, několik kilometrů od blízkého městečka Rozwadowa. To také rozhodlo o charakteru města, jež leží na území bez zvláštních hospodářských tradic nebo úrodné půdy. V roce 1939 byla slavnostně otevřena hut' nazývaná „Jižní závody“ a elektrárna „Ozet“, kam se pak z celé země sjížděli dělníci a inženýři. Po válce, hned v roce 1945 získala Stalowa Wola městská práva. Rozvoj průmyslového městečka probíhal v souladu s tehdejší státní politikou, správní rozloha se zvětšila o další vesnice, rozšiřovaly se také průmyslové závody: v 70. letech v huti bylo zaměstnáno už přes 20 tisíc lidí. Nejdůležitější událostí povalečných dějin byla stávka zaměstnanců z roku 1988, jež byla také popsána v komiksu *Marzeny Sowy*.

Ačkoliv představuje komiks *Marzi* příběh konkrétní osoby, biografie a místa, lze považovat Stalovou Wolu za reprezentativní maloměsto pro celé tehdejší Polsko. Kromě příběhu o stávce v huti, jež se těsně přimyká k danému místu (ale může také být vnímána jako prezentace *pars pro toto* četných stávek v mnoha závodech v Polsku osmdesátých let), další události uvedené v komiksu se už týkají makro úrovně, (jako např. Černobylská havárie nebo ozvěny pouti papeže Jana Pavla II. do Polska), nebo patří do mikrodějin každodenního života a ve skoro stejně formě se odehrávaly rovněž v jiných polských městech. Tedy podobně jako hrdinové na stránkách komiksu jsou představiteli kategorie *everyman* v Polské lidové republice, stejně tak sídliště, dvorky a okolní „sámošky“ Stalové Woli lze chápat jako městečko *Middletown* amerických sociologů Heleny a Roberta Lyndových. Prostor hlásící se svým umístěním k velmi konkrétní době je zároveň všude a nikde.

Pro autorku byla skutečně důležitá shoda obsahu komiksu s historickými událostmi. Sama zmiňuje, že během psaní každé části používala různé historické zdroje, jež jsou uvedeny v zápatí na konci posledních dílů. Patří sem analýzy všeobecného charakteru, jako např. práce Pauliny Codogni *Okrągły stół czyli polski Rubikon [Kulatý stůl aneb polský Rubikon]* (Warszawa 2009) a texty popisující konkrétní události ve Stalové Woli (dvě knihy Dionizeho Garbacze, *Stalowej Woli 22 sierpnia – 1 września [Stávka ve Stalové Woli 22. srpna – 1. září]*, Stalowa Wola 1998 a *Złoczył nas protest [Spojil nás protest]*, Stalowa Wola 2005). Myslím se však, že než jednotlivé historické epizody či postavy je pro lepší pochopení komiksu důležitější celková charakteristika osmdesátých let 20. století v Polsku.

Polovina osmdesátých 20 století představuje období následující hned po ukončení výjimečného

stavu. Na jedné straně se systém již začíná otrásat, a to zejména ekonomicky. Nedostatek zásob, fronty a neustálé problémy s vyřešením nejjednodušších věcí každodenního života tvoří pozadí těchto let, které v mnoha vzpomínkách, podobně jako v *Marzi*, stojí v popředí a zdá se tak, že v krajině paměti dominují. Každý další rok znamená velký hospodářský pokles. Jak v této souvislosti konstatují Jacek Kuroń a Jacek Żakowski: „Koncem roku 1987, šest let po zavedení výjimečného stavu, dluh Polské lidové republiky vůči Západu dosáhl skoro 40 mld. dolarů (přes 1000 dolarů na osobu). Během tohoto roku se zvětšil o 6 miliard, tedy skoro o 20%. Země čelila hospodářské krizi.“¹ Také v politice se odehrává velmi mnoho, intenzivně působí disidenti, a to jak ti, kdo prožili výjimečný stav ve vězení nebo v internačních střediscích, tak rovněž takoví, kteří stále působili v undergroundu. Avšak sociální skutečnost ztratila dynamiku, jak na závěr své analýzy tvrdí Kuroń a Żakowski: „Situace se stala patovou. Slábnoucí Solidarność [Solidarita] nebyla schopná donutit vládu k reformám, nepodařil se také pokus o dohodu vlády s veřejností za zády opozice a dohoda s opozicí se stále ještě zdála nemožná.“²

Ve vzpomínkách, dokumentech a materiálech z této doby, tj. po výjimečném stavu a před rokem 1989 převládá smutná nálada. V úvodu k albu *Upadek Peerele 1986-89 [Pád PLR 1986-89]* Zbigniew Gluza píše: „Úpadek PLR – výjimečně chmurný. (...) Události let 1986-89 nejde pochopit, jestliže bychom jim chtěli rozumět přímo, bez kontextu dřívějšího desetiletí. Po roce 1976 se v Polsku začalo vzdorovat komunistům. Nejdříve byl slyšet hlas demokratické opozice, která jasně pojmenovávala cíle veřejnosti, pak vypukla euforie během návštěvy papeže (...). Vznik „Solidarności“ a její celopolská síla, nabytá po několika měsících – to už bylo vážné narušení veřejného vědomí. V ideovém smyslu tehdy komunismus zbankrotoval. Ještě však vládl donucovacími prostředky a pocit ohrožení vyvolával veřejnou nehybnost. Stoupala únava, neboť pozastavení všech demokratických změn doprovázelo hospodářské zhroucení, které každému dni bralo pocit smyslu a radost ze života.“³ Pocit beznaděje, nedostatek perspektiv (kdo mohl očekávat, že konec systému je tak blízko?), trápení s překážkami každodenního života, to všechno způsobilo, že se v Polsku osmdesátých let vytvořil zvláštní charakter společenského života.

O fungování sopečnosti této doby, v hospodářství nedostatku, pečlivě píšou polští sociologové. Elżbieta Tarkowska, v díle věnovaném vnímání času v životě Poláků, ukazuje osmdesátá léta jako období rekonstrukce svého druhu kmenové komunity. Kvůli tomu, že se veřejný a politický život a všechny politické instituce ukázaly hluboce neschopnými a odrazujícími, nastává „charakteristické

1 KUROŃ, Jacek a ŻAKOWSKI, Jacek. *PRL dla poczqtkujqcych*. Wrocław : Wydawnictwo Dolnoślqskie, 1995, s. 258. ISBN 83-7023-461-5.

2 Tamtéž, s. 259.

3 GLUZA, Zbigniew. *Upadek Peerele 1986-1989*. Warszawa : Karta – Dom Spotkań Z Historią – Agora, 2009, s. 3. ISBN 978-83-61283-23-2; ISBN 978-83-928248-7-3; ISBN 978-83-7552-562-5.

zúžení veřejného prostoru v rámci rodiny a sítě neformálních vztahů.⁴ V dalším textu Elżbieta a Jacek Tarkowští zdůrazňují, že „jednou z nesporných charakteristických vlastností polské společenské reality, již se běžně vyznačuje od začátku sedmdesátých let, je ostrý dualismus: rozdělení světa soukromého a veřejného, reálného a oficiálního, „světa lidí“ a „světa institucí“.“⁵ To má své následky v doméně společenských vazeb, z nichž je nejdůležitější „zvláštní role soukromé sféry života a zvláštní role neformálních mezilidských vztahů, neformálních struktur. Intenzita, pravost, živost kontaktů charakterizuje vztahy mezi lidmi v soukromé sféře na rozdíl od zdánlivosti a fasádovosti činnosti ve sféře veřejné, oficiální, institucionální. Vzhledem k tomu obzvláště důležitou roli hrají malé skupiny – rodinné, přátelské, společenské. V mnoha výzkumech jsou soukromé a soukromě-stabilizační hodnoty považovány za nejdůležitější v hierarchii hodnot Poláků. Rodina a rodinný život jsou hodnotou, jež se stále objevuje na prvním místě ve výzkumech systémů hodnot, společenského vědomí a stylu života.“⁶

Citování autoři, stejně jako všichni, kteří popisují osmdesátá léta v Polsku, zdůrazňují zvláštní roli dramatické hospodářské situace v tomto období a právě jí připisují klíčový význam. „Tato situace bezpochyby napomáhá zdůrazňování role rodiny a do centra zájmů a činnosti jednotlivců umísťuje četná opatření k zajištění stávající úrovně rodinného života. Skutečnost dlouhotrvající krize a permanentně omezeného zboží zvláštním, možná dokonce groteskním způsobem zdůrazňuje roli rodiny a vlastní malé skupiny v opozici k cizí, občas přímo ohrožující vnější realitě. Těžké podmínky života, obtížnost, únava a nejistota, co bude zítra, nevedou ke spolupráci, ale také – a možná především – k rivalitě; následkem mohou být nejen ohrožené svazky, ale i nové oblasti konfliktů, nové podoby agrese.“⁷ V tomto smyslu se jeví užitečnou kategorie „amorálního familismu“ (vytvořená Edwardem Banfieldem). Jasně rozdělení na „své“ – rodinu, sousedy, známé z práce, a „cizí“ – soupeře ve vztahu ke vzácnému zboží, vystupuje společně s morálním dualismem. Vůči „svým“ platí pravidla chování; vůči „cizím“ není třeba mít skrupule v boji o svoje. Stejně důležitá je dominance prezentistické orientace, tedy nedostatek dlouhodobých plánů, „zkrácení perspektivy budoucnosti, priorit dočasnosti, krátkodobosti a následně – ledabylost, mimo jiné ve sféře mezilidských vztahů.“⁸

V takovém malém kruhu bližší a další rodiny, nesčetných tet, strýců a bratranců, sousedů z paneláku a ze sídliště, otcových kolegů z práce a kamarádek ze školy nebo známých prodavaček se odehrává děj komiksu. Je třeba přiznat, že pokud jde o sociologickou relevanci a etnografická pozorování,

4 TARKOWSKA, Elżbieta *Czas w życiu Polaków* Warszawa : IFiS PAN, 1992, s. 137. ISBN 83-85194-42-8.

5 TARKOWSKA, Elżbieta a TARKOWSKI, Jacek. „Amoralny familizm“ czyli o dezintegracji społecznej w Polsce lat osiemdziesiątych. In: TARKOWSKI, Jacek. *Socjologia świata polityki. Władza i społeczeństwo w systemie autorytarnym*. Warszawa : ISP PAN, 1994, s. 264. ISBN 83-85479-52-X.

6 Tamtéž, s. 265.

7 Tamtéž, s. 266.

8 Tamtéž, s. 269.

Marzena Sowa drží krok s nejvýznamnějšími umělci a tvoří přesný portrét sociálního života a nálady oné doby.

Chtěla bych nyní věnovat trochu místa samotnému komiksu, jeho původu, konstrukci a také funkcím, jež může plnit. Jak již bylo řečeno, jde o komiks autobiografický, v němž se biografie hlavní hrdinky odehrává v přesně určené době. Máme tedy co do činění s realizací autobiografického paktu, jenž dovoluje čtenáři věřit tomu, že vypravěč, hlavní hrdina a autor jsou toutéž osobou. Stejně jako Stalowa Wola zůstává naprosto obvyklým polským městečkem, tak Marzi je úplně obvyklou dívkou žijící ve zcela obvyklé rodině. Její dětství je také obvyklé – lze tudíž použít přídavné jméno „typické“. Pokud jde o politické události, ty se odehrávají pouze v pozadí. Komiks nemá jednotnou, přesnou zápletku: skládá se s jednotlivých příběhů, které spojuje osoba hlavní hrdinky. Každý z krátkých příběhů se soustřeďuje kolem jistého tématu, jenž odpovídá kalendáři – začátek školního roku, prázdniny, svátky, první přijímání. Jsou zde ovšem také příběhy „univerzální“, spojené s každodenním životem – hry se sousedkami na schodišti, problémy se zásobováním, nakupování, domácí zvířata apod.

V jednom z rozhovorů sama autorka říká: „Marzi je Marzena, to znamená já. Komiksy jsou autobiografické. Samozřejmě Sylvain, autor kreseb, interpretoval mé příběhy svým způsobem. V dětství jsem nevypadala jako Marzi. Na kresbách mám velké modré oči, které sugerují zájem o svět. Všechny postavy mají komiksový vzhled.“⁹ Těžko rozhodnout, nakolik je důležité, že se v díle popisují příběhy děvčete a ne chlapce. Krystyna Krauze o tom říká v materiálu České televize věnovaném tomuto komiksu: „Já si myslím, že to není náhoda, že to je holka, kluci to reflektují úplně jiným způsobem.“¹⁰ Ale není vůbec jednoduché použít kategorii *gender* při analýze našeho komiksu, neboť v jeho obsahu nejsou *stricte* dívčí prvky. Hrdinka a ostatní děti jsou totiž v takovém věku, že si spolu hrají stejné hry a nedělí se v nich podle pohlaví. Dokonce propichování uší, činnost považovaná v osmdesátých letech za stoprocentně dívčí, vylučuje jednoho z chlapců, Tomka, pouze proto, že si jeho maminka nepřeje, aby chlapec nosil náušnice. Sama Marzi je prezentována jako dítě poměrně androgynické, neobléká si stereotypní dívčí oblečení, obvykle ji vidíme v tričku, roláku a kalhotách. Možná by bylo třeba považovat *Marzi* prostě za příběh o dětství děvčat a chlapců, které toho v tomto příběhu více spojuje, nežli dělí.

Jak tedy přesně vznikl analyzovaný komiks? Nechme vyprávět samotnou autorku: „Ve Francii se mě často ptali na Polsko, na naše tradice, a pořád jsem vyprávěla o svém dětství. Kvůli tomu jsem si teprve v emigraci uvědomila, kdo jsem. Konečně mě Sylvain poprosil, abych to sepsala:

9 BUCZAK, Dominika. Komiksowa Sowa [online]. Wysokie obcasy.pl, © 2012 [cit. 2012-10-15]. Dostupné z: <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,53581,4572982.html>

10 Kreslený pád polského komunismu vychází v češtině [online]. ČT24, © 2012 [cit. 2012-09-04]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/194651-kresleny-pad-polskeho-komunismu-vychazi-v-cestine/>

'Zapomeneš! Piš! Pak to budeš chtít vyprávět vnoučatům a to nepůjde'. Tak jsem psala. Začala jsem od příběhu o kaprovi ve vaně. Ukazuje se, že když se člověk ponoří do vzpomínek, tak si stále vzpomíná na různé historky. Budila jsem se ráno a měla jsem v hlavě desítky příběhů. Tak jsem položila sešit vedle postele, abych v každém okamžiku mohla sepisovat nápady. A Sylvain četl mé příběhy četl. Pak začal dělat skici a konečně navrhl, abychom z toho udělali komiks.¹¹ Díky této práci paměti vzniklo mimořádné dílo. Jeho základním obsahem jsou vzpomínky každodenního života, to znamená záležitosti, které pro lidi dospívající v osmdesátých letech byly tak zřejmé, že o tom nebylo nutné povídat. Paradoxně se ukázalo, že všechno to zdánlivě známé, tedy nezajímavé, co si zdánlivě nezaslouží zvláštní místo v uměleckém diskursu, je nakonec mimořádně zajímavé.

Bylo by dobré nezapomenout ještě na jednu věc. První vydání *Myrzi* se objevilo v západní Evropě, bylo tudíž určeno pro čtenáře, pro něž uvedený svět byl exotickým a fakticky neznámým *universem*. *Marzi* tedy z tohoto pohledu plní především vzdělávací funkci. Nové vydání ve Francii má dokonce na obalu název *La Pologne vue par les yeux d'une enfant*, aby byl hned zdůrazněn dokumentární a historický charakter komiksu: „Teď když bereme do ruky *Marzi*, hned víme, že máme do činění s pravdivým příběhem, vyprávěním o Polsku v období Polské lidové republiky. Dřívější vydání neposkytovalo čtenáři takovou informaci.“¹² Autoři se tak najednou stali neformálními ambasadory Polska v Evropě a plní svou popularizační misi – „víceméně dvakrát za týden mluvíme někde o *Marzi* a o Polsku: v Evropské komisi, na filmových festivalech, workshopech s dětmi.“¹³ Historické informace, které jsou ukázány v *Marzi*, tímto způsobem získávají „lidskou tvář“. Komiks v prvé řadě vypovídá o každodenním životě v Polské lidové republice: „Někteří Francouzi mysleli, že nám chyběla především svoboda. Mysleli spíš na ideje než na praktické věci. A v *Marzi* uviděli, že nám chyběly základní věci – mýdlo, toaletní papír...“¹⁴

To všechno je možné zejména díky výjimečně atraktivní formě prezentovaného, velmi důležitého obsahu. Sama Sowa k tomu říká: „Dneska se mě často ptají, jestli někdy hodlám publikovat své příběhy ve formě románu. Myslím si, že bez barevných kreseb, které dělají tuto historii trochu méně reálnou, byla by velice chmurná.“¹⁵ Zkusme nyní shrnout výhody vizuální formy vyprávění. Především příběh ve formě komiksu je přístupnější, vhodný také pro děti, které ještě neumějí číst. Komiks sám o sobě navíc přitahuje jiné publikum než kniha; je možné, že po *Marzi* tak sáhli lidé, kteří by nevzali do ruky román bez ilustrací. Komiks jako typický žánr populární kultury může tedy zasáhnout širší publikum. Za druhé se jedná o to, že tato lehká forma kontrastuje s vážným

11 Viz pozn. 9.

12 FRĄCKIEWICZ, Sebastian. Wytłumaczyć im komunizm [online]. Polityka.pl, © 2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné na: <http://www.polityka.pl/kultura/rozmowy/1523195,2,dziewczynna-komiks-i-stan-wojenny.read>.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž.

15 BUCZAK, Dominika. Komiksowa Sowa [online]. Wysokie obcasy.pl, © 2012 [cit. 2012-10-15]. Dostupné z: <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,53581,4572982.html>

obsahem. Barva kreseb a všudypřítomný humor zmiřují smutnou atmosféru popisované doby. Tímto způsobem rovněž dochází k demontáži mýtu šedého komunismu. Konečně za třetí má použitá vizuální forma své zvláštní vlastnosti. Realistické, avšak stylizované kresby umožňují soustředit se při čtení na detaily běžného dne. V komiksu nenajdeme mnoho abstrakcí, je plný řady konkrétních informací a podrobností, které se díky kresbám posouvají do popředí.

Podívejme se dále na náš komiks a fenomén jeho popularity z širšího hlediska. Je to zejména retrospektivní pohled na dětství, jenž tvoří základnu díla a zařazuje ho do dnes velmi důležitého okruhu problematiky paměti. Zmiňovala jsem se již o práci, kterou v tomto směru udělala samotná autorka. Sama to komentuje následovně: „[Maminka] Bydlí tam, kde obvykle a má stejné sousedy jako kdysi. Ukázala jsem jim knihu, ptali se: "Proč je nás tak málo?". Připomínali mi různé historky: 'Pamatuješ to, pamatuješ ono?' Občas jsem potřebovala tu cizí paměť. Často jsem volala domů a ptala se rodičů na různé podrobnosti. Například jestli v letech 1985–86 bylo možné uvidět stávkující dělníky v televizi. Rodiče potvrdili, že se takové materiály objevovaly v *Dzienniku*, tak jsem to popsala. Nicméně teď během překladu do polštiny korektorka podškrtnla tento fragment a napsala: 'Jsi si jistá?' Už nejsem. Maminka tvrdí, že bych neměla řešit politické otázky, protože mi dokonce může hrozit nějaké nebezpečí.“¹⁶

V komiksu *Marzi* se prolínají dvě roviny paměti. Na jedné straně najdeme lokálnost, zachycení reality konkrétního městečka, života konkrétních lidí, sousedů. Na druhé straně se nachází historie univerzální, neboť průmyslových měst se sídlištěm a továrnou, kde pracuje tatínek, a s vesnicí, kam se jezdí k babičce, bylo (a je) v Polsku hodně. Potvrzují to slova Marzeny Sowy, která chtěla ukázat právě „komunismus na polském venkově. Ne ve Varšavě či Gdaňsku, ale ve Stalové Woli a na vesnici.“¹⁷

Pozorný čtenář si nemůže nepovšimnout možného porovnání s jiným autobiografickým komiksem: *Persepolis* Marjanne Satrapi. Jeho hrdinka je podobného věku a podobně – s odstupem a sarkastickým humorem – vypráví o životě v totalitním státě. Tohoto porovnání si ostatně všimli také čeští komentátoři, čehož důkazem je např. jedna z recenzí, jejíž autor píše přímo: „Tak nám do Čech dorazila druhá komiksová Marjánka. Zatímco první pocházela z Íránu, druhá je z Polska. Ovšem životní osudy dvou autorek se shodným křestním jménem si jsou v něčem podobné. Vyrůstaly v zemích, kde slovo demokracie nepatřilo k nejskloňovanějším, zato každý věděl, co znamená tajná policie. A obě našly své štěstí ve Francii.“¹⁸

16 Tamtéž.

17 FRĄCKIEWICZ, Sebastian. Wytłumaczyć im komunizm [online]. Polityka.pl, © 2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://www.polityka.pl/kultura/rozmowy/1523195,2,dziewczynna-komiks-i-stan-wojenny.read>.

18 GETHIE. Marzi: Povědomý osud naleznete v Polsku [online]. Komiks.cz, © 2012 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1868#.UHMckAArpm0>.

Setkáváme se tak s pamětí poněkud zvláštní poválečné generace – „třicátníků“. Píšu toto označení v uvozovkách, protože názvem „třicátníci“ myslím osoby narozené v sedmdesátých a raných osmdesátých letech 20. století, jež vstupovaly do dospělosti po roce 1989 (najdeme proto mezi nimi jedince, kterým je dnes skoro čtyřicet let). „Těmto lidem, příliš mladým, aby formulovali hodnocení předchozího systému na základě vlastních zkušeností a aby měli z této doby zřetelné vzpomínky každodenních bolístek, se Polská lidová republika jeví jako země dětských let, nereálná, vzdálená, s níž asociují teplo, ale k níž už není návratu. (...) – Pro většinu z nich je to druh cesty po nějakém kraji, svět trochu virtuální, trochu takový avatar této minulosti – říká prof. Waldemar Kuligowski, kulturní vědec z Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani. – V tomto novém vyprávění se Polská lidová republika jeví jako výrobce pohádek a westernů s jugoslávskými hrdiny. Úložiště rekvizit z jiné doby. A nemluvím tady o přechodné módě, nýbrž o trvalém, novém jevu v popkultuře.“¹⁹ Dnešní třicátníci mají úplně jiný vztažný bod, pokud jde o minulost, než starší lidé. Nesetkali se v Polské lidové republice s mnoha špatnými věcmi, nebyla to jejich dospělá realita. Vzpomínají-li na dětství, vzpomínají zároveň na PLR. Na internetu tvoří malé „komunity paměti“, jež se opírají o tytéž generační zkušenosti. A protože jde o dobu dětství, tyto generační zkušenosti se pojí pouze s artefakty každodenního života, jako byly čínské gummy a penály, postavy z večerníčků, kosmetika, domácí spotřebiče či sladkosti. Příkladem takové komunity paměti každodennosti je portál „Born in the PRL“ (www.inprl.pl) vytvořený Andrzejem Raciským. Autor portálu třeba inicioval anketu, v níž se ptá čtenáře na asociace s dětstvím v PLR. Na této webové stránce pak najdeme následující kategorie vzpomínek: pohádky (tj. večerníčky), bareizmy (jde o návaznost na jméno známého režiséra absurdních komedií z osmdesátých let, Stanisława Barei), chutě a vůně, předměty, hry, seriály atd.

Příkladem „paměti třicátníka“ může být osobní úvod v roce 1973 narozeného Mikołaje Luzuta ke svazku populární publikace *Dekady*, zahrnujícího léta 1975 – 84. Lizut píše o daném desetiletí z perspektivy dítěte a vzpomíná na všechny typické elementy této „paměti třicátníka“: kubánské pomeranče, „Teleranek“, čokoládu na lístky, problémy s koupí toaletního papíru, sladkosti v balíku ze Západu. Velmi důležitou knihou napsanou z hlediska dítěte žijícího v PLR jsou *Zielone pomarańcze czyli PRL dla dzieci [Zelené pomeranče aneb PLR pro děti]* Anety Górnické-Boratyńskie (2010). Zmínění „třicátníci“ – poslední generace PLR – dnes sami mají děti. Právě pro ně publikují knihy o tom, čím byl tento tajemný svět. Vzhledem k tomu, že jsou určeny pro mladé čtenáře, stejně tak jako v *Marzi* je v nich nejdůležitější každodenní život, bez složitostí světa politiky. Publikace Marzeny Sowy rehabilituje všechna tato vlákna, přetváří je v literární témata a nabízí „třicátníkům“ hlas jejich generace, jenž umožňuje vytvořit si svůj vlastní jazyk pro vyjádření

19 KAPISZEWSKI, Kuba. Fascynacja PRL. In: *Przegląd*, 661, 2012, 37, s. 8–5. ISSN 1509-3115.

osobních vzpomínek a zkušenosti.

Je to velmi důležité, protože dnes, skoro čtvrt století po pádu PLR „náš běžný den mívá ve stínu PLR. Vždycky někdo si na něj vzpomene.“²⁰ Paměť vztahující se k této době je stále přítomná a zároveň velmi těžká, zmatená, neuspořádaná. V hromadném povědomí a obecném myšlení se vytvořilo něco, co Wojciech Orliński nazývá „fantomem“. Je to „všechno najednou“, tedy v jednom vyprávění máme vedle sebe padesátá, šedesátá, sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století, postavy a citáty vytvořené kulturou těchto let (např. filmové komedie jako „Miś” či „Zmiennicy”), pravdivé a smyšlené absurdity, vlastní vzpomínky a rodinné tradice. „Mladí si často myslí, že komedie Barei byly realistickým portrétem doby. A přece nejsou.“²¹ Pravá PLR trvala desítky let, měnila se, byla jiná v jiném čase, místě, prostředí atd. Nebyla pouze absurditou, pouze utrpením a politickým bojem, ani jen zlem, ani jenom dobrem. Je proto vhodné oceňovat díla, která ukazují tuto složitost a zároveň poskytují nástroje a mechanismy na uspořádání paměti.

Konečně můžeme také uvažovat nad tím, jak přijímají *Marzy* Češi – první recenze jsou v tomto ohledu nadějně. Autor jedné z nich pod jménem Gethie píše, že „se jedná o další z děl, které na soukromém životě jednotlivce ilustrují chod velkých dějin. V tomto případě dějin neobyčejně zajímavých, neboť Polsko 80. let bylo vzdáleno gulášovému socialismu ČSSR. Od začátku 80. let se Polskem šířilo hnutí Solidarita. V odpověď na něj generální tajemník Polské sjednocené dělnické strany Wojciech Jaruzelski vyhlásil stanné právo, které mělo pro polskou společnost vážné sociální i hospodářské důsledky.“²² Pavel Mandys ve své recenzi tvrdí: „Zatímco u nás se stávaly fronty na exotické ovoce či na dámské vložky, v Polsku bylo nedostatkové i maso a toaletní papír; i u nás proklínaná škodovka byla v panelákovém sídlišti Stalowa Wola obdivována jako luxus.“²³ Komiks *Marzi* je tak velmi univerzální a hlavně výborně srozumitelný pro občany země za železnou oponou, země sousedící s Polskem, která má své vlastní zkušenosti z období komunismu, zkušenosti podobné, určitě však nikoliv identické.

20 ORLIŃSKI, Wojciech. PRL, nasz wężaty ojciec [online]. Wyborcza.pl, © 2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: http://wyborcza.pl/1,75475,12531585,_Nasz_maly_PRL___PRL___nasz_wasaty_ojciec.html

21 Tamtéž.

22 GETHIE. Marzi: Povědomý osud naleznete v Polsku [online]. Komiks.cz, © 2012 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1868#.UHMCKaArpm0>.

23 MANDYS, Pavel. Když se stávaly fronty na maso [online]. Iliteratura.cz, © 2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/30513/sowa-marzena-savoia-sylvain-marzi>.